

Z HISTORII ORIENTALISTYKI NA UNIwersYTECIE Jagiellońskim

Początki naukowej orientalistyki sięgają XVI wieku, kiedy to na prawie wszystkich uniwersytetach europejskich zainicjowano studia hebraistyczne, nieodzwonne do egzegezy Pisma Świętego¹. Na Akademii Krakowskiej język hebrajski wykładali wówczas między innymi: Leonard Dawid² (ok. 1528), Jan van der Campen (1534), Walerian Pernus³ (1536–1540), Franciszek Stankar z Mantui (1546–1550) oraz Wojciech Buszowski (1564–1569). W kolejnych wiekach nauczanie języków orientalnych, związane ze studiami teologicznymi, stało na niskim poziomie. Znajomość hebrajskiego na Uniwersytecie z czasem prawie zupełnie zanikła, nie przechowały się też wiadomości o jakichkolwiek pracach naukowych z tamtego okresu.

Wiek XIX przyniósł ożywienie zainteresowania studiami orientalistycznymi. W roku 1805, na podstawie rozporządzenia cesarskiego o połączeniu Uniwersytetu Lwowskiego z Krakowskim, w ramach rozbudowy Wydziału Teologicznego miały powstać katedry języków orientalnych: hebrajskiego, chaldejskiego, syryjskiego i arabskiego oraz starożytności hebrajskich i ksiąg Starego Testamentu⁴. Podobny wniosek o kreowaniu katedry języków wschodnich (hebrajski, syryjski, chaldejski) i archeologii biblijnej oraz filologii i egzegezy Starego Testamentu⁵ uchwaliła Rada Wydziału Teologicznego w 1815 roku.

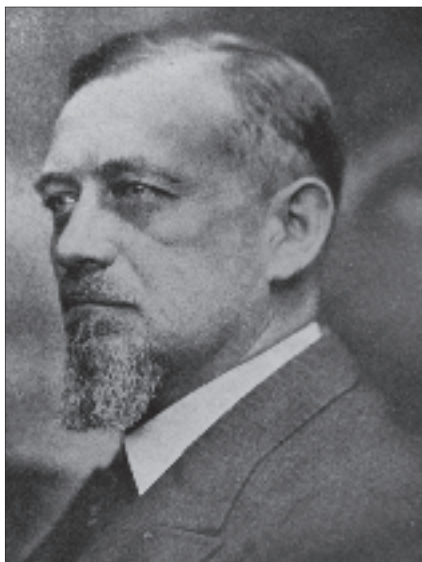
W 1818 roku, dzięki staraniom Jerzego Samuela Bandtkiego⁶, przy Wydziale Filozoficznym utworzono pierwszą Katedrę Języków Wschodu i Literatury Orientalnej. Powierzono ją uczonemu z Getyngi prof. Wilhelmowi Münnichowi. Program studiów roku I i II obejmował wówczas między innymi wstęp do języków i literatury Wschodu, naukę hebrajskiego, syryjskiego, chaldejskiego, tureckiego, arabskiego, perskiego i etiopskiego, zaś na roku III studenci zapoznawali się z literaturą orientálną (głównie perską). Na wykłady uczęszczali studenci Wydziałów: Filozoficznego, Prawa i Teologicznego; w każdym roku było ich sześciu – liczba jak na owe czasy pokaźna. Oprócz działalności dydaktycznej w Krakowie prof. Münnich prowadził także badania naukowe, których efektem były prace: *Porównanie poetów polskich i perskich* (1823), *Znaczenie alegoryczne wierszy perskich* (1825) oraz *De poesi Persica* (1824)⁷. Katedra istniała osiem lat⁸ i, niestety, wobec braku wsparcia ze strony władz Uczelni została zlikwidowana w 1827 roku. O konieczności kontynuowania nauczania języków wschodnich (szczególnie arabskiego i tureckiego) na UJ wielokrotnie przypominał także Joachim Lelewel, który w 1849 roku w liście do Józefa Muczkowskiego,

kustosza BJ, profesora bibliografii UJ, proponował, aby przyjąć na Katedrę Języków Wschodnich Ignacego Pietraszewskiego z uniwersytetu w Berlinie, posiadacza kolekcji monet muzułmańskich. Projekt ten, niestety, nie został zrealizowany.

KATEDRA FILOLOGII ORIENTALNEJ UJ

Na początku XX wieku ponownie pojawiła się okazja zorganizowania studiów orientalistycznych na UJ. W 1911 roku do Rady Wydziału Filozoficznego wpłynęło podanie dr. Tadeusza Kowalskiego (1889–1948), wychowanka Uniwersytetu Wiedeńskiego, ucznia prof. Rudolfa Greyera,

o przyznanie mu subwencji na pogłębienie studiów semitologicznych. W latach 1911–1912 Tadeusz Kowalski kontynuował studia w Strassburgu i Kilonii, a następnie, w latach 1912–1914, pracował w Instytucie Orientalistyki Uniwersytetu Wiedeńskiego. W 1914 roku na UJ odbyła się habilitacja Tadeusza Kowalskiego z zakresu filologii arabskiej (na podstawie pracy *Der Dīwān des Kais Ibn al-Ḥatīm*)⁹, a rok później doc. Kowalski rozpoczął wykłady języka arabskiego, perskiego i osmańsko-tureckiego oraz historii muzułmańskiego Wschodu. Po uzyskaniu nominacji na profesora nadzwyczajnego 1 lipca 1919 roku Tadeusz Kowalski objął, utworzoną na mocy dekretu podpisanego przez naczelnika państwa Józefa Piłsudskiego, pierwszą w niepodległej Polsce¹⁰ katedrę filologii orientalnej. W 1921 roku

Prof. Tadeusz Kowalski

powierzono mu także kierowanie pracami nowej jednostki dydaktyczno-badawczej, jaką było Seminarium Filologii Orientalnej (z siedzibą w pałacu Badenich przy ul. Sławkowskiej 32). Ów wybitny filolog kierował pracami katedry oraz seminarium do wybuchu drugiej wojny światowej (6 listopada 1939 roku został aresztowany w ramach Sonderaktion Krakau, do lutego 1940 roku więziony był w Sachsenhausen) i kilka lat po jej zakończeniu, do swej przedwczesnej śmierci w 1948 roku. Profesor Kowalski pełnił też funkcję sekretarza generalnego PAU (1939), prezesa Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego (1947), uczestniczył w pracach wielu zagranicznych towarzystw naukowych¹¹. Był jednym z najwszechstronniejszych orientalistów polskich, znawcą języków i kultury muzułmańskich ludów Bliskiego Wschodu, specjalistą w zakresie arabistyki, turkologii, iranistyki i islamistyki. Napisał ponad 200 prac naukowych, spośród których do najważniejszych należą: *Relacja Ibrāhīma Ibn Ja'kūba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie al-Bekrīego* (1946), *Le dīwān*

de Ka' b Ibn Zuhair. *Edition critique* (1950), *Na szlakach islamu. Szkice z historii kultury ludów muzułmańskich*¹² (1935). Profesor Kowalski był znakomitym, uznanym przez międzynarodowe środowisko naukowe uczonym, wytrawnym badaczem, świetnym pedagogiem i organizatorem, twórcą nowoczesnej polskiej arabistyki, turkologii i islamistyki. Wykształcił wielu polskich naukowców i znawców Orientu, między innymi Ananiasza Zajączkowskiego (1903–1970)¹³ i Józefa Bielawskiego (1909–1997)¹⁴, późniejszych profesorów UW i twórców orientalistyki warszawskiej.

Po śmierci prof. Kowalskiego w 1948 roku katedrę objął historyk mediewista i arabista prof. Tadeusz Lewicki (1906–1992), który naukę języków orientalnych rozpoczął jeszcze we Lwowie pod kierunkiem prof. Zygmunta Smogorzewskiego i księdza prof. Aleksiego Klawka. W 1928 roku wyjechał do Paryża, gdzie studiował nauki polityczne i języki wschodnie z myślą o karierze dyplomatycznej. Stamtąd udał się w swoją pierwszą podróż do Algierii, gdzie spędził kilka miesięcy. Po uzyskaniu stopnia doktora w 1931 roku na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (na podstawie rozprawy o historii Afryki Północnej w okresie wczesnego średniowiecza), ponownie udał się do Paryża, gdzie w latach 1932–1934 studiował historię Wschodu i islamistykę. Po powrocie do Polski aż do wybuchu wojny był starszym wykładowcą w Katedrze Historii Starożytnej Uniwersytetu Jana Kazimierza. W tym czasie powstał pierwszy tom jego pracy *Polska i kraje sąsiednie w świetle „Księgi Rogera”, geografii arabskiego z XII w. al-Idrīsī’ego*¹⁵. Wojnę prof. Lewicki spędził głównie w konspiracji; w randze podporucznika walczył w Powstaniu Warszawskim, aresztowany w listopadzie 1944 roku, trafił do oflagu w Murnau (Bawaria), a po wyzwoleniu dołączył do armii gen. Andersa, z którą został ewakuowany do Anglii. Po powrocie do Polski w 1947 roku osiedlił się w Krakowie. Korzystając z reformy studiów uniwersyteckich, prof. Tadeusz Lewicki, piastujący funkcję dyrektora Katedry, a następnie od 1972 roku Instytutu Filologii Orientalnej¹⁶, znacznie rozbudował program studiów orientalistycznych, wprowadzając nowe przedmioty, czemu towarzyszyło powiększenie kadry naukowej o nowych wykładowców. Jego zasługą jest również utworzenie Zakładu Numizmatyki Instytutu Historii i Kultury Materialnej PAN (1953), Komisji Orientalistycznej Krakowskiego Oddziału PAN (1958) oraz rocznika „Folia Orientalia” (1951). Profesor Lewicki był uznanym w świecie autorytetem¹⁷, autorem pierwszych w Polsce i pionierskich na skalę światową badań nad religijnymi gminami ibadyckimi (*Études ibādites nord-africaines I*, 1955), specjalistą od źródeł arabskich do dziejów Słowiańszczyzny (*Źródła arabskie do dziejów Słowiańszczyzny*, t. 1–4, 1956–1988), średniowiecznej historii Europy i Afryki (*Źródła zewnętrzne do historii Afryki na południe od Sahary*, 1969; *West African Food in the Middle Ages*

According to Arabic Sources, 1974, *Dzieje Afryki od czasów najdawniejszych do XVI w.*, 1969). W rok po śmierci prof. Lewickiego Instytut Filologii Orientalnej uczcił pamięć wybitnego uczonego, organizując dwudniową konferencję naukową (17–18 listopada 1993 r.), w której wzięło udział szerokie grono polskich orientalistów, reprezentujących różne specjalności i dziedziny wiedzy¹⁸.

INSTYTUT FILOLOGII ORIENTALNEJ UJ

Instytut Filologii Orientalnej powstał 1 czerwca 1972 roku w drodze przekształcenia Katedry Filologii Orientalnej. Jego twórca i pierwszy dyrektor prof. Tadeusz Lewicki stworzył jednostkę naukową o szerokim zakresie badawczym, obejmującym języki, kraje i kultury od Dalekiego Wschodu po zachodnią i południową Czarną Afrykę. W ramach Instytutu utworzono zakłady: arabistyki, iranistyki oraz turkologii; kontynuowano także badania w dziedzinie afrykanistyki oraz w zakresie źródeł orientalnych i numizmatyki. Kadrę naukową stanowili: jeden profesor zwyczajny, dwóch profesorów nadzwyczajnych, jeden docent, jeden starszy wykładowca, jeden wykładowca, ośmiu adiunktów, dwóch starszych asystentów, trzech starszych dokumentalistów, jeden asystent, dwóch lektorów, jeden starszy asystent naukowo-techniczny. Rocznie IFO kształcił sześciu–ośmiu magistrów orientalistyki, którzy często znajdowali zatrudnienie w wielu w placówkach naukowych, na przykład prof. Władysław Kubiak (1925–1997), arabista, sekretarz Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej UW w Kairze, czy dr Zygmunt Abrahamowicz (1923–1990), pracownik Instytutu Historii PAN¹⁹.

ZAKŁAD ARABISTYKI

Po przejściu prof. Tadeusza Lewickiego na emeryturę w 1976 roku obowiązki kierownika Zakładu Arabistyki oraz dyrektora Instytutu Filologii Orientalnej pełnił aż do swojej nagłej śmierci w 1990 roku prof. Andrzej Czapkiewicz (1924–1990). Ten wybitny arabista, językoznawca i dialektolog pozostawił po sobie wiele ważnych monografii, między innymi: *The Verb in Modern Arabic Dialects as an Exponent of the Development Processes Occurring in Them* (1975), *Arabic Idioms* (1983), *The Views of the Medieval Arab Philologists on Language and its Origin in the Light of As-Suyūti’s „Al-Muzhir”* (1988) oraz prac z zakresu onomastyki (*Ancient Egyptian and Coptic Elements in the Toponymy of Contemporary Egypt*, 1971) i literatury (*The Functioning of the Monologue in Modern Arabic Literature*, 1987). Jako dyrektor IFO UJ prof. Czapkiewicz dbał o rozwój nie tylko arabistyki, lecz wszystkich pozostałych kierunków orientalnych. To właśnie z jego inicjatywy w 1987 roku

Prof. Tadeusz Lewicki

Prof. Andrzej Czapkiewicz

utworzono nowy kierunek: japonistykę. Profesor Czapkiewicz był wychowawcą kolejnego pokolenia nie tylko krakowskich językoznawców. Od 1991 roku przy IFO działa Fundacja Arabistyczna jego imienia, której celem jest wspieranie pracy naukowej młodych arabistów.

Z Zakładem Arabistyki związana była także przez wiele lat prof. Maria Kowalska (1919–2005), specjalistka w zakresie współczesnej i klasycznej literatury arabskiej, kierownik Zakładu w latach 1994–1999. Prof. Kowalska prowadziła studia nad historią oraz geografią arabską, których owocem – obok licznych artykułów, stała się również pierwsza napisana w języku polskim historia arabskiej literatury geograficznej (*Średniowieczna arabska literatura podróżnicza*, 1973). W roku 2004 Zakład Arabistyki został przekształcony w Katedrę, na czele której stoi prof. Barbara Michalak-Pikulska.

STUDIA AFRYKANISTYCZNE

Przez pół wieku rozwijały się na UJ studia afrykanistyczne. Zainicjował je w 1945 roku prof. Roman Stopa (1895–1995), absolwent filologii klasycznej UJ, doktor językoznawstwa indoeuropejskiego (1927), najwybitniejszy afrykanista polski (habilitacja z zakresu afrykanistyki na Uniwersytecie Lwowskim w 1936 r. na podstawie pracy *Die Schnalze, ihre Natur, Entwicklung und Ursprung*). Przed wojną prowadził badania na terenie Afryki, studiował też w Johannesburgu, Kapsztadzie, Berlinie, Londynie, Lejdzie i Paryżu. W czasie okupacji Roman Stopa brał udział w tajnym nauczaniu na UJ, a od zakończenia wojny prowadził wykłady z języków afrykańskich: suahili, hausa, ewe, i języków buszmeńskich oraz muzykologii porównawczej ludów Afryki dla studentów filologii orientalnej. Był pierwszym polskim afrykanistą, pionierem glottologii, znawcą etnografii i etnologii Buszmenów oraz Hottentotów; założycielem Language Origins Society. Jego pionierskie prace z dziedziny fonetyki: *The Evolution of Click Sounds in Some African Languages* (1960), *Bushman and Hottentot Among the Isolated Languages of Africa* oraz *Structure of Bushman and its Traces in Indo-European*, stanowią kamień milowy w badaniach afrykanistycznych. Profesor Stopa opublikował także prace: *Archaizm kultury buszmeńskiej*, *Hotentoci*, *Mali ludzie w pustyni i puszczy*, zajmował się też przekładami (*Z Czarnego Łądu: przysłówia, opowieści, zagadki*), był także współautorem *Słownika suahili–polskiego* (wraz z Garlickim). Studia afrykanistyczne przy Zakładzie Arabistyki rozwijały się dzięki dyrektorowi IFO prof. Czapkiewiczowi, który corocznie organizował lektoryaty suahili i hausa. Po jego nagłej śmierci w 1990 roku wykłady te zawieszono, a prof. Stopa, choć do końca aktywny naukowo, miał już wówczas 95 lat i nie mógł ich kontynuować²⁰. W 2000 roku, w IFO UJ utworzono Katedrę Językoznawstwa Afroazja-

tyckiego, pracami której kieruje arabista, semitysta i afrykanista prof. Andrzej Zaborski.

ZAKŁAD TURKOLOGII

Początki filologii tureckiej w UJ wiążą się z osobą prof. Tadeusza Kowalskiego, uznawanego za prekursora polskiej turkologii. Profesor Kowalski rozpoczął swe badania nad turecką dialektologią i literaturą ludową w 1916 roku²¹, a w latach 20. i 30. XX wieku kontynuował prace nad tymi zagadnieniami, odbywając podróże badawcze do Anatolii i na Bałkany. Był także autorem ważnych opracowań naukowych dotyczących języków karaimskiego i kipczackiego czy też polskich zapożyczeń z języków tureckich: *Ze studjów nad formą poezji ludów tureckich* (1922), *Karaimische Texte im Dialekt von Troki* (1929), *Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du Nord-Est* (1933), *Zagadnienie liczby mnogiej w językach tureckich* (1936). Po drugiej wojnie światowej, w 1947 roku na stanowisko starszego asystenta został powołany altaista i mongolista Marian Lewicki (1908–1955), późniejszy profesor UW, który rozpoczął wykłady z filologii starotureckiej. Specjalizował się on w językach altajskich (szczególnie mongolskim), choć prowadził także badania nad językiem kipczackim. Po habilitacji prowadził również zajęcia w UW, nie porzucając jednak wykładów w krakowskiej Wszechnicy. Zajmował się on, między innymi, zabytkami sino-mongolskimi i filologią staroturecką (*Les inscriptions mongoles inédites en écriture carrée*, 1937; *La langue mongole des transcriptions chinoises du XIVe siècle. La Houa-yi yi-yu de 1389*, 1949).

Uczniem prof. Kowalskiego był prof. Włodzimierz Zajączkowski (1914–1982), wybitny turkolog, historyk, językoznawca, który od 1973 roku aż do śmierci w 1982 roku pełnił funkcję kierownika Zakładu Turkologii IFO UJ. Był także członkiem Towarzystwa Orientalistycznego w Stambule oraz Societas Uralo-Altaica. Profesor Zajączkowski wykładał gramatykę, literaturę oraz historię Turcji, a także prowadził unikalne badania nad językiem karaimskim, gagauskim i azerskim; do najważniejszych jego prac należą: *Turcy – Gagauzowie – historia, język, etnografia* (1949), *Contributions à la toponymie turque de la Crimée* (1955), *Język i folklor Gagauzów z Bułgarii* (1966), *Die türkmenischen Personennamen* (1972). Jednym z pionierów

badan nad literaturą turecką i paleografią osmańską był dr Władysław Zimnicki (1897–1979), który przeniósł się z Wrocławia do Krakowa, gdzie najpierw jako starszy wykładowca (od 1961 r.), a następnie zastępca profesora prowadził wykłady z języka starotureckiego oraz dyplomatyki tureckiej. Był też Władysław Zimnicki znakomitym organizatorem, wieloletnim opiekunem Koła Naukowego Studentów Orientalistyki. Z Zakładem Turkologii związani byli wiele lat także: prof. Jan Ciopiński, specjalista

Prof. Roman Stopa

Prof. Tadeusz Kowalski

w zakresie literatury tureckiej, który pełnił też funkcję kierownika tej jednostki, oraz prof. Stanisław Stachowski, autor *Studien über die arabischen Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen*. Profesor Stachowski był też w latach 1989–1991 organizatorem i kierownikiem Katedry Filologii Węgierskiej UJ, a w latach 1991–1994 pełnił funkcję dyrektora IFO UJ. Dziś Zakładem Turkologii UJ kieruje dr hab. Ewa Siemieniec-Gołaś, profesor UJ, w latach 2002–2008 pełniąca także funkcję dyrektora IFO. Pięć lat temu, w 2004 roku, w IFO UJ utworzono Katedrę Języków Azji Środkowej i Syberii, na czele której stoi turkolog, językoznawca prof. Marek Stachowski.

ZAKŁAD IRANISTYKI

Założycielem i pierwszym kierownikiem Zakładu Iranistyki IFO UJ był prof. Franciszek Machalski (1904–1979) – twórca nowoczesnej iranistyki polskiej, znawca języka, literatury oraz kultury dawnego i współczesnego Iranu. Dzięki niemu studia iranistyczne zyskały w Polsce status odrębnej dyscypliny²². Profesor Machalski studiował na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (filologia polska i germańska, orientalistyka: sanskryt, arabski, perski). W 1941 roku został aresztowany i zesłany do łagru w Wierchnieuralsku. Po zwolnieniu dołączył do armii Andersa, z którą trafił w 1942 roku do Iranu, gdzie aktywnie włączył się w oświatową i kulturalną działalność polskiej emigracji²³. Po powrocie do Polski w 1947 roku aż do przejścia na emeryturę w 1974 roku wykładał na UJ. Jest autorem prac: *Historyczna powieść perska* (1952), *La littérature de l'Iran contemporain* (I–II), skryptu *Wypisy perskie*, przekładów: *Jej oczy Bozorga Alawiego*, oraz książek popularnonaukowych: *Od Cyrusa do Mosaddeka* (1960).

W tym czasie na iranistycę wykładało wielu znakomych naukowców, między innymi Józef Reczek (1936–1988) – językoznawca, autor pracy *Najstarsze słowiańsko-irańskie stosunki językowe* (1984), Władysław Dulęba (1923–1987) – literaturoznawca (*Klasyczne podstawy poetyki perskiej*, 1986; *The Cyrus Legend in the Šāhnāme* 1995) i tłumacz perskiej literatury klasycznej (Ferdousi – *Księga Królewska*, *Pieśni miłosne Hafiza*, zbiory poezji *Dywan perski*), oraz wykształcony pod kierunkiem prof. Jerzego Kuryłowicza – prof. Wojciech Skalmowski²⁴ (1933–2008), specjalista w zakresie językoznawstwa irańskiego.

Po prof. Machalskim kierownictwo Zakładu objął w 1976 roku prof. Andrzej Pisowicz, doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa irańskiego i or-

Prof. Włodzimierz Zajczkowski

miańskiego, wykładowca gramatyki języka perskiego, staroormiańskiego, kurdyjskiego, osetyjskiego oraz gruzińskiego. W Zakładzie Iranistyki badania nad językami, literaturą i kulturą Afganistanu prowadzi prof. Jadwiga Pstrusińska, która od 2003 roku stoi na czele Pracowni Interdyscyplinarnych Badań Eurazjatyckich. Obecnie pracami Zakładu Iranistyki oraz Pracowni Studiów Kurdyjskich kieruje dr. hab. Anna Krasnowolska, profesor UJ.

ZAKŁAD INDIANISTYKI

Historia regularnych studiów indianistycznych na UJ rozpoczyna się w 1893 roku, kiedy to utworzono pierwszą w Polsce i jedną z pierwszych w Europie katedrę sanskrytu. Na jej czele stanął prof. Leon Mańkowski (1858–1908),

doktor praw i filozofii oraz docent sanskrytu na uniwersytecie w Lipsku. Był pierwszym polskim indianistą wykładającym po polsku²⁵. Po śmierci prof. Mańkowskiego o katedrę starał się prof. Andrzej Gawroński (1885–1927), który habilitował się na UJ w roku 1912, rok później rozpoczął wykłady, a w 1916 roku został profesorem nadzwyczajnym filologii staroindyjskiej. W 1914 roku prof. Gawroński wraz z Janem Grzegorzewskim założył w Krakowie periodyk „Rocznik Orientalistyczny” (do 1938 r. ukazało się 14 tomów)²⁶.

Dopiero po siedmiu latach, dzięki między innymi staraniom prof. Tadeusza Kowalskiego i Jana Michała Rozwadowskiego, odrodziła się też Katedra Sanskrytu i Filologii Indyjskiej. Za ich namową w 1928 roku powróciła do Polski Helena Willman-Grabowska (1870–1957), wykształcona w Szwajcarii

i Paryżu, uczennica A. Meilleta, S. Leviiego i L. Finota, wykładowca sanskrytu w Ecole des Hautes Etudes i Collège de France. Profesor Willman-Grabowska, wybitny indolog, znawca sanskrytu,

tybetańskiego oraz języków drawidyjskich, prowadziła wykłady na UJ aż do roku 1951²⁷. W tym samym czasie władze zlikwidowały Katedrę Sanskrytu i Filologii Indyjskiej, tworząc w to miejsce Katedrę Językoznawstwa Ogólnego. Profesor Willman-Grabowska odegrała również ważną rolę w procesie tworzenia badań iranistycznych na UJ, ponieważ obok filologii indyjskiej prowadziła również zajęcia z języków: awestyjskiego, staroperskiego i sogdyjskiego. Niewątpliwą jej zasługą było utworzenie biblioteki indianistycznej (na bazie księgozbioru Leona Mańkowskiego, który zakupiła za własne oszczędności) oraz wykształcenie wielu uczniów. Jednym z nich był Tadeusz Pobożniak (1910–1991), który w znacznej mierze zapewnił ciągłość studiów indianistycznych pomiędzy rokiem 1948 a 1973, kiedy to powołano do życia

Prof. Franciszek Machalski

Prof. Helena Willman-Grabowska

Zakład Indianistyki i włączono go w strukturę IFO. Po likwidacji Katedry Sanskrytu pracował w Katedrze Językoznawstwa Ogólnego, kontynuując badania nad sanskrytem oraz językami nowoindyjskimi. Jest autorem wielu prac naukowych z dziedziny gramatyki języka hindi oraz tocharskiego: *Liczebnik w hindi* (1960), *Grammar of the Lovari Dialect* (1961), *Cyganie* (1972), przekładu staroindyjskiego dramatu króla Siudraki *Mrcchakatika* i klasycznego dyskursu *Milinda-Panha*. Z Zakładem Indianistyki związani byli także przez wiele lat: Józef Łączak (1926–1989) – specjalista w zakresie języków drawidyjskich i ugrofińskich, wykładowca sanskrytu i języków drawidyjskich, etnolog Tomasz Marszewski, literaturoznawca Sławomir Cieślakowski oraz Przemysław Piekarski. Dziś na czele Zakładu Indianistyki stoi dr hab. Marzenna Czerniak-Drożdżowicz, profesor UJ.

Prof. Tadeusz Pobożniak

STUDIA JAPONISTYCZNE I SINOLOGICZNE

Jeszcze przed wojną, w latach 1930–1933, na Wydziale Filologicznym prowadzony był lektorat języka japońskiego (dr D. Carr) i chińskiego (dr Witold Jabłoński, późniejszy profesor UW). Krótko po wojnie lektorem chińskiego był A. Dębicki, po czym studia dalekowschodnie przestały się rozwijać. Dopiero w 1987 roku, dzięki staraniom prof. Andrzeja Czapkiewicza, w IFO UJ powstał Zakład Japonistyki. Pierwszym kierownikiem nowej jednostki został prof. Mikołaj Melanowicz, wówczas jeszcze docent, ale już znany i ceniony znawca i tłumacz literatury japońskiej, który pełnił tę funkcję aż do roku 2004. Od lat 90. przy Zakładzie Japonistyki prowadzono także międzywydziałowe kursy języka chińskiego, zaś od 2000 roku oficjalnie zmieniono nazwę jednostki na Zakład Japonistyki i Sino-logii. Obecnie kierownikiem jest profesor UW i UJ dr hab. Romuald Huszcza, specjalista w zakresie lingwistyki japońskiej i wschodnio-azjatyckiej oraz językoznawstwa ogólnego i polskiego.

Dziś obsadę kadrową IFO UJ, kierowanego przez indianistkę dr hab. Lidę Sudykę, profesora UJ, stanowi: 17 samodzielnych pracowników naukowych (trzech profesorów zwyczajnych, dwóch nadzwyczajnych, ośmiu profesorów UJ, trzech adiunktów ze stopniem doktora habilitowanego, jeden visiting professor), 21 adiunktów, sześciu wykładowców, ośmiu asystentów, 13 lektorów (w tym native speakerzy z Japonii, Iranu, Indii, Turcji, Kurdystanu, Syrii oraz Iraku) oraz trzech dokumentalistów. Badania naukowe IFO UJ obejmują następujące dziedziny:

- arabystykę – język, literaturę, religię, historię i historię kultury świata arabskiego
- semitystkę i afrykanistykę – językoznawstwo afroazjatyckie i język hebrajski
- iranistykę – językoznawstwo irańskie, literaturę i historię kultury świata irańskiego (Iran, Kurdystan, Afganistan, Tadżykistan, Osetia)
- indianistykę – języki indyjskie, literaturę, filozofię i kulturę obszarów kręgu cywilizacji indyjskiej (Indie, Pakistan, Bangladesz, Nepal)

- turkologię – językoznawstwo tureckie, literaturę i historię kultury ludów tureckich
- armenistykę – językoznawstwo ormiańskie;
- japonistykę i sinologię – językoznawstwo japonistyczne, sinologiczne, literaturę i historię kultury
- syberystykę – języki Azji Środkowej i Syberii.

Przy IFO UJ działają także trzy pracownie: Źródeł Orientalnych i Numizmatyki²⁸, Interdyscyplinarnych Badań Eurazjatyckich oraz Studiów Kurdyjskich (od 2008 r.).

Dziś, kiedy studia orientalistyczne znowu są modne (od wielu lat japonistyka przoduje wśród kierunków wybieranych przez kandydatów na studia), szybko pojawiają się nowe, niefilologiczne kierunki „wschodoznawcze”. Jest rzeczą oczywistą, że współczesna orientali-

styka, jako nauka o dużym znaczeniu politycznym, historycznym i kulturowym, musi obejmować takie dyscypliny, jak archeologia, historia, kultura, etnografia, antropologia, socjologia czy nauki polityczne. Jednakże nie należy zapominać, że filologia, na bazie której rozwinął się cały ten kompleks nauk, musi pozostać główną dyscypliną orientalistyki. Nie można bowiem zrozumieć współczesnego Wschodu ani, tym bardziej, stworzyć żadnej jego syntezy historyczno-społecznej bez znajomości źródeł pisanych tego regionu, bez znajomości języka. Już 90 lat temu mówił o tym, przestrzegając przed encyklopedycznym, a dyletanckim „wszystkoizmem”, prof. Tadeusz Kowalski, który, mimo że sam określał siebie jako orientalistę, to jednak równocześnie z całą mocą podkreślał podstawowe znaczenie filologii oraz znajomości języków dla wszelkich „studiów wschodnich” (por. „Nauka Polska”, nr 2, 1919, s. 360).

Kinga Maciuszak

adiunkt w Zakładzie Iranistyki IFO UJ
zastępca dyrektora IFO UJ ds. dydaktyki

¹ Więcej na ten temat zob. W. Zajączkowski, *Z dziejów orientalistyki w Uniwersytecie Jagiellońskim*, [w:] *Wydział Filologiczny UJ, Historia katedr*, pod red. W. Taszyckiego i A. Zaręby, Kraków 1964, s. 367–381.

² L. Dawid kierował pierwszym Studium Hebrajskim, utworzonym w Akademii Krakowskiej z inicjatywy biskupa Piotra Tomickiego.

³ Walerian Pernus (Pirnis, Pynusz) – wybitny filolog, hellenista i hebraista, kupiec i rajca krakowski, absolwent Akademii Krakowskiej i Collège Royale w Paryżu.

⁴ W roku akademickim 1808/1809 języki orientalne wykładał o. Marcin Altegger.

⁵ Wykładowcami byli m.in. profesorowie: ks. Piotr Pękalski (1827–1832) – uczeń Wilhelma Münnicha, wykładowca języków wschodnich biblijnych; ks. Aleksander Jan Schindler (1832–1836) – wychowanek Akademii Orientalnej w Wiedniu, profesor zwyczajny studium biblijnego oraz języków wschodnich UJ, wykładowca archeologii i filologii orientalnej (język arabski, nauki islamu, lektura Koranu); ks. Franciszek Gołba (1902–1922) – wykształcony na Uniwersytecie w Bejrucie, wykładowca języka i literatury arabskiej, aramejskiego, syryjskiego i hebrajskiego, autor pracy *Trzy aramejskie dokumenty papiusowe z Elefantyny* (1908); ks. Jan Korzonkiewicz (1909–1920) – autor monografii *Jehośua – studium biblijne o początkach narodu izraelskiego i zdobyciu Jerozolimy pod Jozuem* (1909), oraz ks. Józef Archutowski (1920–1939) – bibliista i hebraista. Po II wojnie światowej Katedrę Pisma Świętego Starego Testamentu objął ks. prof. Aleksy Klawek (1890–1969), bibliista i orientalista, przed II wojną światową profesor i prorektor UJK we Lwowie, autor wielu prac poświęconych filologii semickiej oraz biblijnej. Wykłady z zakresu orientalistyki ustały na Wydziale Teologicznym UJ w 1954 r. czczyli w chwili jego likwidacji.

⁶ Jerzy Samuel Bandtkie (1768–1835) – historyk, filolog, językoznawca, kierownik BJ i profesor bibliografii na UJ.

⁷ *O poezji perskiej rozprawa...*, tłum. z łaciny A. Groza, „Dziennik Wileński”, VIII, 1829.

⁸ Nie otrzymawszy zgody na wyjazd do Niemiec w celu sprowadzenia potrzebnych mu do pracy rękopisów oraz czonek arabskich, 23 III 1826 r. prof. Wilhelm Münnich porzucił Kraków.

⁹ Była to pierwsza habilitacja orientalistyczna na UJ (praca została opublikowana w 1914 r. w Lipsku).

¹⁰ Kolejne uniwersyteckie ośrodki orientalistyczne w Polsce powstały z inicjatywy wykształconych w Krakowie orientalistów: w 1921 r. powstała orientalistyka lwowska na Uniwersytecie Jana Kazimierza (prof. A. Gawroński), zaś w 1932 r. rozpoczęła działalność orientalistyka warszawska (prof. A. Zajęczkowski).

¹¹ M.in. Akademii Języka Arabskiego w Damaszku oraz Towarzystwa Ugrofińskiego w Helsinkach.

¹² Zbiór przedruków islamistycznych prac prof. Kowalskiego w opracowaniu prof. M. M. Dziekana *Arabica et islamica – studia z dziejów islamu i kultury arabskiej* ukazał się w 1997 r. (Warszawa).

¹³ Ananiasz Zajęczkowski był asystentem prof. Kowalskiego w latach 1928–1931. Po drugiej wojnie światowej uzyskał też na UJ wykłady zlecone z turkologii.

¹⁴ Józef Bielawski jest autorem polskiego przekładu Koranu oraz licznych prac z dziedziny islamu, filozofii i literatury arabskiej.

¹⁵ Wydany zaraz po wojnie w 1945 r. Habilitacja T. Lewickiego odbyła się w grudniu 1949 r. na podstawie właśnie tej pracy. Recenzentami byli profesorowie: Kuryłowicz, Klawek oraz Zajęczkowski z UW.

¹⁶ W latach 1960–1962 pełnił także funkcję prodziekana Wydziału Filologicznego.

¹⁷ Prof. Lewicki był członkiem m.in. Académie des Sciences d’Outre-Mer (Paryż), Royal Asiatic Society (Londyn), Association Internationale d’Etudes des Civilisations Méditerranéennes (Malta).

¹⁸ Zob. *Studia Thaddaeo Lewicki Oblata. Materiały z sesji naukowej poświęconej pamięci prof. Tadeusza Lewickiego, Kraków 17–18 listopada 1993 r.*, red. E. Górską, B. Ostafin, Kraków 1994.

¹⁹ W. Zajęczkowski, *Instytut Filologii Orientalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego*, [w:] „Zeszyty Naukowe UJ – Prace Historyczne”, zeszyt 47, 1974, s. 271–275.

²⁰ Zob. wspomnienia prof. Romana Stopy zatytułowane *Spod chłopskiej strzechy na katedrę Uniwersytetu. Kartki z życia człowieka opętanego muzyką, poezją, wsią i Buszmenami*, wydanie II, Kraków 1995.

²¹ W 1916 r. na prośbę władz austriackich T. Kowalski podjął się roli tłumacza dla rannych żołnierzy turekłych przebywających w szpitalach w Krakowie i Wiedniu.

²² Pierwszym wykładowcą języka i literatury perskiej w UJ był W. Münnich, autor *De poesi Persica*. Po opuszczeniu przez Münnicha Katedry Języków Wschodnich w 1823 r. nastąpiła przerwa w nauczaniu języków orientalnych. Kiedy w 1919 r. Katedrę objął prof. T. Kowalski, wraz z innymi językami wschodnimi na UJ powrócił także język perski. Prof. Kowalski prowadził wykłady z filologii perskiej (zagadnienia literackie związane z arcydziełami piśmiennictwa perskiego: *Gulistan* Saadiego, pieśni Hafiza, czterowersze Omara Chajjama, *Šāhnāme* Ferdousiego oraz poematy mistyczne *Dżalal ad-Dina Rumiego*).

²³ Był m.in. członkiem zarządu Polskiego Towarzystwa Studiów Irańskich w Teheranie. Wspomnienia z okresu pobytu w Iranie prof. Machalski opisał w książce *Wędrowki irańskie*, 1960.

²⁴ W. Skalmowski, absolwent i wykładowca krakowskiej iranistyki, od 1969 r. wykładał na Uniwersytecie Harvarda, a w latach 1970–1998 był profesorem Katholieke Universiteit w Leuven.

²⁵ W latach 1860–1862 na UJ Bernard Jülg wykładał sanskryt po niemiecku.

²⁶ Po śmierci prof. G. Blatta, profesora katedry językoznawstwa porównawczego i filologii indyjskiej na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, Andrzej Gawroński opuścił Kraków i przeniósł się do Lwowa, gdzie w 1921 roku utworzył Instytut Orientalistyczny.

²⁷ Prof. Willman-Grabowska wykładała na UJ pomimo niegodziwego potraktowania jej przez władze komunistyczne, które nie przyznały jej emerytury po przejściu w stan spoczynku w 1948 r.

²⁸ Ta unikalna w skali europejskiej jednostka została założona przez prof. Lewickiego, początkowo działała przy Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN. Od roku 1969 przeniesiono ją do Katedry Filologii Orientalnej UJ, obecnie jej pracami kieruje dr Urszula Lewicka-Rajewska.

KONCEPCJA I PRAKTYKA ORIENTALISTYKI

konferencja jubileuszowa IFO UJ

W 2009 roku Instytut Filologii Orientalnej UJ obchodzi jubileusz 90-lecia istnienia. Z tej okazji 5 listopada zorganizowano w Auditorium Maximum konferencję: *Azja i Bliski Wschód XXI – paradygmaty tradycji i nowoczesności*.

Konferencję otworzył prektor UJ ds. polityki kadrowej i finansowej prof. Michał du Vall, który przypomniał, że tradycje zainteresowań Orientem w krakowskiej Alma Mater sięgają XVI wieku, zaś skromny jubileusz 90-lecia dotyczy jedynie historii nowoczesnej orientalistyki krakowskiej. Profesor Michał du Vall zauważył również, że Bliski i Daleki Wschód skupia obecnie na sobie szczególną uwagę świata, stąd konieczność kształcenia fachowców dobrze znających specyfikę tego regionu.

Z kolei dziekan Wydziału Filologicznego prof. Marcela Świątkowska podkreśliła wagę studiów filologicznych w poznawaniu obcych kultur, wskazując na język i literaturę jako klucz do zrozumienia obcych paradygmatów myślenia.

Dyrektor Instytutu Filologii Orientalnej dr hab. Lidia Sudyka, profesor UJ, zaprezentowała IFO w liczbach (530 studentów, w tym 142 niestacjonarnych) oraz omówiła pokrótce działalność naukową jednostki, współpracę z międzynarodowymi ośrodkami naukowymi, realizowane obecnie granty,

publikacje książkowe oraz redagowane czasopisma naukowe. Przypomniała także o atrakcyjności Instytutu w rankingach rekrutacyjnych UJ (I miejsce japonistyki) przy niewspółmiernej skromnej i niewystarczającej bazie lokalowej. Odczytała

również listy z życzeniami od tych z zaproszonych gości, którzy nie mogli wziąć udziału w uroczystości.

Referat inauguracyjny *Koncepcja i praktyka orientalistyki profesora Tadeusza Kowalskiego dawniej i dziś* wygłosił prof. Andrzej Zaborski, który podkreślił aktualność postulatów założyciela orientalistyki krakowskiej. Ceremonię otwarcia dodatkowo wzbogaciły osobiste wspomnienia o prof. Tadeuszu Kowalskim, którymi podzielił się z uczestnikami konferencji dr Czesław Srzednicki, słuchacz pierwszego powojennego seminarium prowadzonego przez

Konferencję jubileuszową IFO otworzył prektor prof. Michał du Vall

wybitnego orientalistę.

Pierwszą sesję spotkania jubileuszowego poświęcono krótkim prezentacjom jednostek wchodzących w skład Instytutu: Zakładu Indianistyki, Zakładu Iranistyki, Katedry Arabistyki, Zakładu Turkologii oraz najmłodszego Zakładu Japonistyki i Sinologii. Oprócz komunikatów o historii i aktualnej działalności zakładów oraz o najbliższych planach, uzależnionych głównie od warunków lokalowych, przedstawiono również obecny stan

badań unikatowej w skali Polski Pracowni Źródeł Orientalnych i Numizmatyki oraz Katedry Języków Azji Środkowej i Syberii, a także Pracowni Interdyscyplinarnych Badań Eurazjatyckich. Wspomniano również o comiesięcznych dyskusjach prowadzonych w ramach nieformalnych grup badawczych, takich jak Klub pod Sufiksem przy Katedrze Języków Azji Środkowej i Syberii.

Dzieląca się na dwie sesje część druga jubileuszu obejmowała prezentację badań naukowych prowadzonych obecnie przez pracowników orientalistyki krakowskiej. Doktor Barbara Ostafin z Zakładu Arabistyki i dr Urszula Lewicka-Rajewska z Pracowni Źródeł Orientalnych i Numizmatyki przypomniały historię badań nad źródłami arabskimi do dziejów Słowiańszczyzny i wskazały na konieczność kontynuacji tematu. Andrzej Bartczak z Pracowni Źródeł Orientalnych i Numizmatyki przedstawił interesującą polemikę współczesnego egipskiego uczonego Nasra Hamida Abu Zayda ze średniowiecznym teologiem i ostatnim twórcą prawa muzułmańskiego asz-Szafi'im. Doktor Sebastian Gadomski z Zakładu Arabistyki omówił dialektyczne napięcie między obcą kulturowo nowoczesnością a lokalną tradycją w twórczości współczesnego emirackiego dramaturga Salima al-Hatawiego. Z kolei dr Marek Piela postulował konieczność oparcia gramatyki współczesnego języka hebrajskiego na tekstach literackich, zwracając uwagę na panującą wśród autorów podręczników arbitralność w uwzględnianiu i egzemplifikacji kategorii gramatycznych.

Trzecią, a zarazem ostatnią, sesję konferencji otworzyła lingwistyczna analiza pojęcia wschodnioazjatyckiego kręgu cywilizacji pisma zaprezentowana przez dr. hab. Romualda Huszcę, profesora UJ z Zakładu Japonistyki i Sinologii. Kolejne dwa wystąpienia zdominowały zagadnienia iranistyczne. Doktor Marek Smurzyński omówił fenomen perskiej literatury postmodernistycznej na tle literatur euroatlantyckich, przejawiający się nawiązaniem w ponowoczesnej prozie irańskiej do koncepcji klasycznej poezji perskiej opartej na antymimetyzmie, logocentryzmie i intertekstualności. Natomiast Mateusz Kłagisz, doktorant Zakładu Iranistyki podzielił się swymi rozważaniami na temat redefinicji pojęć „tłumaczenie” i „przedagogowanie” w świetle przekładu literatury staro- i średnioper-

skiej na nowoperski. Po tematyce iranistycznej nastąpił wykład indianistyki dr Anny Niteckiej o czterech metodach prowadzących do wyzwolenia jaźni w indyjskiej szkole *pratjabhidźna*. Część oficjalną konferencji zamknęło wystąpienie prof. Jadwigi Pstrusińskiej, która przytoczyła zachowaną w zbiorach rodzinnych korespondencję z początku XX wieku, dotyczącą prowadzenia magazynu z towarami orientalnymi przy Rynku Głównym 13 w Krakowie.

Ewa Wardzała, absolwentka IFO z 2003 roku, zachwyciła publiczność pokazem tańca indyjskiego bharatanatjam

Uroczyste zamknięcie konferencji nastąpiło w Centrum Sztuki Japońskiej „Mangha”, gdzie specjalny program artystyczny przygotowali absolwenci indianistyki i studenci japonistyki Instytutu Filologii Orientalnej UJ. Ewa Wardzała, absolwentka IFO z 2003 roku, zachwyciła publiczność pokazem tańca indyjskiego bharatanatjam. W czasie rocznego stypendium w Indiach w roku 2001/2002 studiowała tę tradycję w szkole tańca i muzyki indyjskiej Ganesha Natyalaya w New Delhi. Jej praca magisterska poświęcona była tańcowi w sławnym sanskryckim traktacie *Natjaśastra*. Obecnie

sama uczy klasycznego tańca indyjskiego bharatanatjam. Absolwent IFO z 1988 roku i nauczyciel jogi Konrad Kocot zademonstrował klasyczne asany. Od ponad dwudziestu lat naucza jogi metodą Iyengara, którą poznał w Indiach. Na koniec goście zostali zaproszeni do zaaranżowanego pawilonu, w którym student ostatniego roku japonistyki, a zarazem stypendysta szkoły Gakuen Chadou Senmon Gakkou w Kyoto Szymon Bogusz, przy udziale koleżanek i kolegów z Krakowskiego Stowarzyszenia Miłośników Drogi Herbaty „Senshinkai”: Ewy Muchy (studentka kulturoznawstwa Dalekiego Wschodu), Pauliny Hnatyszak (II rok japonistyki), oraz studentów I roku japonistyki Anny Witek i Piotra Gazdy, wprowadził zebranych w tajniki japońskiej ceremonii parzenia herbaty, dokładnie objaśniając zasady rządzące jej estetyką.

Szymon Bogusz, student V roku japonistyki, zaprezentował ceremonię parzenia herbaty

Indyjski taniec, pokaz przekraczania własnej fizyczności oraz degustacja zielonej *matcha* stanowiły uroczyste zwieńczenie obchodów jubileuszu, a zarazem namiastkę obcowania z wyrafinowaną kulturą Wschodu.

Renata Rusek-Kowalska

adiunkt w Zakładzie Iranistyki IFO UJ
sekretarz Konferencji Jubileuszowej IFO UJ

Dyrekcja Instytutu Filologii Orientalnej dziękuje wszystkim przybyłym gościom, którzy swoją obecnością uświetnili uroczystość, a zwłaszcza prorektorowi UJ prof. Michałowi du Vallowi, paniom dziekan Wydziału Filologicznego UJ prof. Marceli Świątkowskiej i prof. Zofii Berdychowskiej, pani dziekan Wydziału Orientalistycznego UW prof. Jolancie Sierakowskiej-Dyndo, dr. Czesławowi Srzednickiemu, dyrektorom zaprzyjaźnionych instytutów, emerytowanym pracownikom IFO, a także absolwentom i studentom orientalistyki krakowskiej.